

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Христо Стефанов Гагов, д-р
Биологически факултет, СУ „Св. Климент Охридски”
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“,
професионално направление 4.3. "Биологически науки", научна специалност
"Физиология на животните и човека" (ш. 01.06.17)

Автор: Мая Начева Попова.

Форма на докторантурата: докторант задочна форма на обучение към „Института по биология и имунология на размножаването“ (ИБИР), БАН, София.

Секция: „Имуноневроендокринология“.

Тема: „Молекулна основа на нарушени фертилни функции при мъжа, предизвикани от съвременни фактори на околната среда“.

Научен ръководител: проф. дбн Росица Конакчиева.

Общо представяне на материалите. Представеният комплект материали на хартиен носител включва следните документи:

- автобиография
- заповеди за записване в докторантура и за отчисляване с право на защита
- протокол от издържания докторантски минимум по специалността
- служебни бележки, протоколи и сертификати от проведените и издържани други изпити от индивидуалния план с оценките от тях
- сертификати от проведени обучения
- протокол от разширен научен семинар към секция „Имуноневроендокринология“ за предварително обсъждане на дисертационния труд и взетите решения за отчисляване с право на защита и за разкриване на процедура за това
- дисертационен труд
- автореферат
- списък на научните публикации по темата на дисертацията
- копия на 2-те научни публикации по темата на дисертацията
- списък и документи за участията в научни форуми
- други документи, свързани с хода на процедурата.

Кратки биографични данни за докторанта. През 2004 г. Мая Попова придобива бакалавърска степен по „Биотехнология“, а през 2006 завършва магистратура по „Генно и

клетъчно инженерство“ в Биологически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. От януари 2013 г. е зачислена за редовен докторант към ИБИР, БАН, София, а през януари 2018 г. е отчислена с право на защита. От ноември 2007 г. до днес е работи като ембриолог в Медицински център „Репробиомед“, София, където се занимава с извършване на дейности по асистирана репродукция. Владее английски език.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи.

Проблеми с репродукцията засягат днес огромен брой хора. При около 1/3 от случаите (по официални данни това са към 16 милиона двойки, вероятното число е доста по-голямо) причина за това са патофизиологични процеси в мъжката репродуктивна система. Нарушените функции се дължат на промяната на различни структури на сперматозоидите, които обуславят разнообразни механизми на инфертилитет.

Хормоналната регулация е ключов елемент при съзряването на гаметите и определя тяхната оплодителна способност. В този дисертационен труд са изследвани значението на мелатонина като ендокринен фактор. При използвана концентрация от 10^{-8} мол/л той действа само чрез специфични механизми, при което повлиява сперматозоидите чрез активиране на сигнални вериги, инициирани от свързването му с мелатонинови рецептори 1 и 2 (MT1 и MT2). Освен това е изследвана ролята на експесираната в тези клетки ароматаза. Считаю, че както тематиката, така и конкретните цел и задачи са подбрани много адекватно, което обуславя и приносния характер на част от резултатите.

Познаване на проблема. Обзорът е подробен, задълбочен, интересен и едновременно с това много конкретен. Той обхваща 42 страници и съдържа 9 фигури и 1 таблица. В дисертацията са цитирани общо 292 литературни източника, като всички те са на английски език. Считаю че авторката отлично борави с литературата в тази научна област. Цитираните публикации са актуални, за което свидетелства следната статистика: тези след началото на 2000 г. са 200, което е около 70% от всичките използвани източници.

По години те се разпределят така: от 2000 – 5, 2001 – 8, 2002 – 11, 2003 – 11, 2004 – 8, 2005 – 13, 2006 – 12, 2007 – 9, 2008 – 7, 2009 – 7, 2010 – 20, 2011 – 19, 2012 – 10, 2013 – 9, 2014 – 16, 2017 – 12 и 2018 – 11 и 2019 – 2. Качеството им е адекватно на тематиката на дисертационния труд, на поставените цел и задачи, както и за обсъждането на получените резултати. Тези цитирания свидетелстват също и за актуалността на разработваната тематика. Обзорът ни запознава с известните данни от няколко различни научни области – мъжката репродуктивна система (МРС) с акцент върху структурата и функциите на сперматозоидите; за причините за мъжкото безплодие и неговата диагностика; ендокринната регулация на МРС; експресията в човешки тестикуларни клетки на ароматазата и нейната функция; синтезата, биологичната роля и значението на мелатонина за репродукцията при човека; за неендокринни ефекти на мелатонина и др.

Цел и задачи. Двете цели са формулирани във втория параграф. От тях произтичат шест кратко формулирани задачи, които очертават фокуса на изследванията върху ролята на мелатонина, на MT1 и MT2, и на експресията на ароматазния ген CYP19 в човешки сперматозоиди.

Методи на изследване. В този раздел на 18 страници подробно и коректно са описани критериите за подбор на донорите в изследваните групи, използваните анализи на семенната течност, на морфологията и подвижността на сперматозоидите, както и последващото им третиране за целите на планираните изследвания. Дългогодишния опит от работата в центъра по асистирана репродукция „Репробиомед“ и в ИБИР, както и методичната публикация „Компютърно-асистиран спермален анализ (CASA) – предимства и недостатъци“ (Ембриология 6: 26-35, 2011), в която Мая Попова е първи автор, ме убеждават, че тя отлично владее използваните методики и получените резултати са най-вече нейно дело.

Резултати и обсъждане. В този раздел на дисертационния труд резултатите и обсъждането им вървят паралелно, което считам за удачно предвид разнообразните резултати, които е най-добре да се пояснят и коментират веднага, с оглед по-доброто им осмисляне и да се подчертаят аргументите, които подкрепят направените изводи. Огромният брой резултати, представени в този компетентно написан дисертационен труд, са илюстрирани с 22 фигури и от 18 таблици, някои от които са много подробни.

Изводи и приноси. Значимост на разработката за науката и практиката. Изводите много добре обобщават получените данни. Изводите и приносите са представени кратко и ясно. Формулираните 6 извода са относно наблюдаваната корелация на кинетичните параметри на бързо подвижни сперматозоиди, разпределението на MT1 и MT2 в тях, ефекта на концентрацията от 10^{-8} мол/л мелатонин върху разпределението на α -тубулина в капцитирани човешки сперматозоиди, както и експресията на CYP19 гена за ароматаза при контролни лица и пациенти с астенозооспермия. Един от основните резултати на този труд – положителното повлияване от мелатонин на функционални параметри като преживяемост, скорост, прогресивна подвижност и хиперактивация на човешки сперматозоиди – присъства само в приносите, но не е упоменат в изводите. Приемам изводите и научно-приложните приноси (три оригинални и два потвърдителни) на този труд като стабилно подкрепени от получените резултати.

Преценка на публикациите по дисертационния труд. Дисертацията се базира на две научни статии на български език. Това обстоятелство за съжаление априори ограничава интереса към тях и съответно възможностите за цитиране. В тях Мая Попова е първи автор. Освен това има и едно участие на конференция у нас. Прави впечатление, че по-голямата част от резултатите – тези с мелатонин не са публикувани. Предполагам, че на тези интересни данни ще се търси реализация чрез публикуването им в авторитетно

международно научно списание. Това е важно и очаквано предвид факта, че 4 от 6-те извода и два от 3-те приноса са свързани с мелатонина.

Лично участие на докторантката. Моята оценка за личното участие на докторантката в проведените изследвания се базира изцяло върху предоставените ми материали. Мая Попова е водещ автор в публикациите и в някои от участията в конференции. Това ми говори, че експерименталната работа, както и дейностите по обработката и представянето на получените данни са в най-голяма степен нейна заслуга.

Автореферат. Авторефератът се състои от 35 страници, които точно отразяват основните теми и достижения на докторантския труд, представят и обсъждат получените най-важни резултати, както и съдържат 6-те извода, 5-те приноса (два от тях потвърдителни), списък с двете публикации по темата на дисертацията, участието в научна конференция по темата на докторския труд, както и списък на други участия в научни семинари и конгреси по време на докторантурата. Той съдържа най-важните фигури и резултати и напълно отговаря на утвърдените изисквания и стандарти.

Критични забележки и препоръки. Нямам критични бележки или препоръки към начина на провеждане на изследванията или към предоставените ми материали във връзка с този конкурс. Препоръчвам да се ускори публикуването на данните с мелатонин в престижно научно списание.

В дисертационния труд забелязвам някои детайли, които могат да се подобрят. Такива са:

- *Използвани съкращения* – съкращенията е добре да са подредени по азбучен ред и да съдържат и липсващите такива - IVF, MT1, MT2, ER, INSL, LTP-I, ADCY₁₀, HDL, CatSper, GAPDH, DAPI;

- *Цел и задачи* – първият параграф е излишен и може да се махне;

- терминът *сигнификантен* вероятно може да се замени с дума, по-добре звучаща на български език;
- на стр. 46 е използван терминът *мастни клетки* вместо мастоцити;
- в *Литературният обзор* липсват данни за мелатониновите рецептори и техните сигнални вериги.

Тези технически по своя характер пропуски не намаляват високата ми оценка за този много интересен, отлично написан, изпълнен и илюстриран труд.

Лични впечатления. Не познавам Мая Попова. Съдя за нея по предоставените ми материали, състоящи се от докторски труд, автореферат, научни публикации, списък с участия в конференции, сертификати от множество курсове и от два методични уъркшопа в елитния университет University College London, Англия по а) витрификация (замразяване) и б) ембрионална биопсия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Представеният дисертационен труд и научни публикации съдържат оригинални научни и научно-приложни резултати с принос за науката и удовлетворяват изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ валиден по време на нейното зачисляване. Поради това давам своята *положителна оценка* на рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, публикации, резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Мая Начева Попова в професионалното направление 4.3. "Биологични науки", научна специалност "Физиология на животните и човека".

20.08. 2019 г.

Рецензент: .....

(проф. д-р Христо Гагов)